

VAN GODDELOOS
TOT ROOMS

Karel Wiecherink

VAN GODDELOOS TOT ROOMS

Een heiden ontdekt de katholieke Kerk

*Et vide, si via iniquitatis in me est: et deduc me in via
æterna.*

(Ps CXXXVIII / 139)

Voor Mariet

Cover: De landloper, Jheronimus Bosch

Ontwerp en boekverzorging: Reinder de Jager

ISBN: 9789402118179

© 2013 K.P.Th. Wiecherink

2de druk april 2014

*Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband,
elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke
toestemming van de auteur.*

Inhoud

INHOUD.....	5
INLEIDING.....	7
1. DE WERDEGANG VAN EEN HEIDEN.....	11
DE PROTESTANTENBOND	11
DOOP	13
CATECHISATIE.....	14
DE KATHOLIEKE VERKENNERS	16
MIDDELBARE SCHOOL – KANT – NIETZSCHE	17
STUDENT	21
DE ACHTERHAALDE MORAAL.....	22
ONZE LIEVE VROUW VAN DE VREDE.....	25
BOEKEN	26
NEW AGE	28
PSALM 139	29
VRIJMETSELAAR	32
DE RIJKDOM VAN DE TRADITIE.....	35
DE TIJGERKAT – REQUIEM VAN VERDI	38
HEILIGE MIS.....	40
TWIJFELS	43
2. HET RICHTSNOER VAN DE DEUGDEN	49
VERSTANDIGHEID	52
GEMATIGDHEID	58
MOED	62
RECHTVAARDIGHEID	68
GELOOF	74
<i>“Het geloof is onbewijsbaar”</i>	<i>75</i>
<i>‘Het geloof stelt eisen’</i>	<i>83</i>
<i>‘De welvaart maakt het geloof overbodig’</i>	<i>88</i>
HOOP	92
<i>Het afschaffen van de hel</i>	<i>93</i>
<i>Wet en hoop.....</i>	<i>96</i>

LIEFDE	102
<i>De trappen der liefde</i>	103
<i>Liefde omwille van God</i>	108
DE DEUGDEN EN DE STRIJDENDE KERK	115
3. DE SCHIJNGESTALTEN VAN DE KERK	117
BIECHT – MODERNE PAROCHIES	117
MEDEGELOVIGEN	119
ANTOINE BODAR	121
DE VERTICALE DIMENSIE	123
MISBRUIK, SEKSUELE MORAAL EN MODERNISME	126
<i>Twee soorten maten</i>	126
DOOD EN VERRIJZENIS	132
PATER BENOÎT – STUDIEZIN – CONVERSIO MORUM	134
KLOOSTERSCHOOL	137
<i>Vraaggesprek met Johannes Cassianus</i>	138
VORMSEL EN HUWELIJK	145
IN DE TRADITIE STAAN	148
4. DE STRIJDENDE KERK	151
DE MARKETING VAN DE BV ROME	151
AUTHENTIEKE LITURGIE	155
GELOOFSKENNIS EN BELEVINGSCULTUS	160
HOOPVOL WACHTEND	173

Inleiding

In dit boek schets ik mijn ontwikkelingsgang van heiden tot Rooms katholiek. Daarnaast beschrijf ik, onder verwijzing naar een rijk filosofisch en theologisch erfgoed, mijn verhouding tot geloof, Kerk en 'stand van de beschaving'. Omdat geloof niet te scheiden is van ethiek (en vice versa) heb ik uitvoerig aandacht besteed aan de klassieke deugdenleer.

Ten slotte geef ik mijn visie op de roeping van de katholieke Kerk, mede in het licht van de toekomst.

De rode draad in het geheel is de positiebepaling van de schrijver ten opzichte van Kerk, maatschappij en culturele nalatenschap. Want hoewel ik mij verre houd van de huidige trend tot privatiseren en psychologiseren, heb ik me als taak opgelegd om deze verhouding tussen 'binnen' en 'buiten' te verhelderen en te verantwoorden. In de hoop dat anderen daar iets aan hebben, maar zeker ook ten behoeve van mijn eigen denkproces.

Want bekering en geloof zijn dynamische begrippen, die dagelijks opnieuw dienen te worden gedefinieerd en geëffectueerd. Mijn stelligheid is daarom in bepaald opzicht de stelligheid van het moment. En ofschoon het niet vruchtbaar is om dagelijks de geloofsleer kritisch tegen het licht te houden, is dit voor onze persoonlijke overtuiging en geloofsleven wél zinvol, ter bevordering van het voortschrijdend inzicht en op straffe van verstarring of verwatering.

De vragen **wat geloof ik** en **hoe moet ik leven** dringen zich steeds opnieuw op en behouden hun relevantie. Niet om een eindeloze zoektocht te cultiveren – 'God zoeken' is vandaag de dag wel erg in de mode – maar omdat de keuze steeds hernieuwd moet worden.

Dat brengt mij op het volgende: mijn opvatting van geloof en zeden is niet modern, laat staan modieus of modernistisch. Het is een hinderlijke eigenschap van elk tijdperk dat het zijn ideeën als beter beschouwt dan die van vroegere tijden. Dit gaat doorgaans gepaard met historische amnesie en leidt er toe dat er veel kinderen met het badwater worden weggegooid. Zonder het verleden te willen verheerlijken, ken ik het zijn rechtmatige plaats toe. *Unzeitgemäss* als ik ben, zie ik ons heden in een keten (maar niet geketend) tussen verleden en toekomst.

De zaken die ik aan de kaak stel, zijn deels ook zaken die ik in mijzelf bestrijd of heb bestreden. Ik denk overigens dat het psychologisch mechanisme van de projectie hier slechts een ondergeschikte rol in speelt. Veeleer is het zo, dat tientallen jaren van heidendom mij tot ervaringsdeskundige hebben gemaakt wanneer het gaat om bijvoorbeeld relativisme, en dat ik inzie wat voor schade ik daarmee in mijn persoonlijk leven (en een enkele maal in dat van anderen) heb aangericht. Want hoewel ik uit kiesheid heb getracht exhibitionisme te vermijden, zal het de oplettende lezer niet ontgaan dat in zekere zin de brokstukken van mijn leven de bouwstenen van mijn geloof zijn.

Langdurig heidendom maakt me echter ook tot een relatieve buitenstaander in de katholieke wereld, een buitenstaander die zich nog kan verbazen over wat door sommigen als vanzelfsprekend wordt aangenomen en die soms ziet dat de door anderen zo bewonderde nieuwe *outfit* nog niet eens des keizers naaktheid bedekt.

Het feit dat ik nog maar weinig geschiedenis binnen de Kerk heb, maakt echter evenzeer dat er weinig frustraties en teleurstellingen zijn om mee af te rekenen. In de afgelopen jaren heb ik geleidelijk mogen ontdekken hoe het ware, het goede en het schone vorm hebben gekregen in de katholieke leer, alle tekortkomingen in de praktijk ten spijt.

Dat betekent dan ook dat ik deze rijkdom wellicht meer kan waarderen en onderschrijven dan degenen die de Kerk kennen vanuit een langjarige gewoonte en een soms weinig inspirerende routine.

Ik ervaar het geloof in God als de natuurlijke toestand, als de enige weg tot duurzaam geluk. Slechts door interne en externe obstakels – alle obstakels zijn overigens uiteindelijk intern – werd ik van Hem afgehouden.

Zo ook de moraal: ik heb een zedelijke wet in mij, die ik lange tijd door de ruis van de wereld en van mijn zonden niet herkende.

En ik leg verband tussen God en moraal. Geloven in God zonder zedelijkheidsbesef is een lege huls, een ritueel zonder inhoud, terwijl moraal zonder God is wat wij thans ‘normen en waarden’ noemen: de waan van de dag, overgoten met een ethisch sausje.

Het moge duidelijk zijn dat ik, hoewel ik niet in maakbaarheid geloof, evenmin van mening ben dat ik daarom maar op mijn lauweren moet rusten. De seculiere ontwikkelingen in de maatschappij vragen om een tegengeluid. Wat de Kerk betreft, ben ik ervan overtuigd dat het lichaam van Christus bij Hemzelf in goede handen is en dat we ons dus eigenlijk geen zorgen behoeven te maken. Dat neemt niet weg dat er in de praktijk van het instituut nog wel iets voor verbetering vatbaar is. Godsdienst gaat over de dienst aan God. De verleiding bestaat om steeds weer de mens centraal te stellen: de zuiverheid (leer), zuivering (praxis) en zuiveraar (het instituut dat voor beide behoort te stáán) zijn aan een voortdurend risico van erosie onderhevig. De duivel reikt ons de GPS, die over de wijde, brede weg naar gevoelscultus, populisme en lauwheid leidt, op een presenteerblaadje aan en deze weg wordt door al te velen al te vanzelfsprekend gevolgd.

Ik heb mij daar tegen teweer willen stellen. Voor zover ik daarin geslaagd ben: Deo gratias! Waar ik faalde was mijn eigen beperktheid oorzaak.

Ik dank al degenen die mij bij het proces van schrijven en uitgeven aanmoediging en hulp hebben geboden. In het bijzonder dank ik Reinder de Jager voor opmaak en digitale ondersteuning. Dit boek is opgedragen aan mijn vrouw Mariet. Ik schaar ons huwelijk onder de godsbewijzen.

In deze tweede druk zijn enkele correcties en aanpassingen doorgevoerd. Verder wijs ik er op dat dit boek is geschreven vóór en kort na het aantreden van paus Franciscus, door wiens optreden er in de Kerk een nieuw élan lijkt te ontstaan. Daarbij denk ik niet alleen aan zijn veelgeprezen eenvoud, maar daarnaast en vooral aan zijn natuurlijke en niets aan duidelijkheid te wensen overlatende aandacht voor de moraal. Daardoor zou mijn oordeel over sommige aspecten van de Kerk in het licht van recente ontwikkelingen hier en daar positiever uitpakken. Hetgeen overigens in lijn is met de een van de laatste zinnen van dit boek: een hernieuwde opbloei van Kerk en geloof kan wel eens eerder optreden dan menigeen verwacht.

Heeten, 17 april 2014
bij aanvang van het Paastriduum.

1. De Werdegang van een heiden

De Protestantenbond

Uit de jaren vijftig stamt mijn eerste geloofsherinnering. Mijn grootvader was lid van de Protestantenbond en zou naar een Kerstviering gaan. Ik was net iets boven de kleuterleeftijd en wilde graag mee. Deels omdat ik nogal op hem gesteld was, deels omdat het gebeuren een mysterieuze aantrekkingskracht op mij uitoefende. Het Kerstfeest kende ik natuurlijk. We hadden thuis een kerstboom. Daarnaast werd er op school aandacht besteed aan Kerstmis. Want hoewel ik een openbare school bezocht, werd Kerst nog wel degelijk in verband gebracht met de geboorte van Christus. Het Kerstverhaal werd verteld en we zongen Stille Nacht en andere kerstliederen.

Ik mocht wel met mijn grootvader mee, maar er was een praktisch probleem: er zouden tijdens de bijeenkomst versnaperingen worden uitgedeeld en ik zou daarvoor niet in aanmerking komen, omdat ik geen lid van de Bond was en/of er voor mij niet betaald was.

Op de een of andere wijze maakte dit de bijeenkomst voor mij alleen maar aantrekkelijker. Het feit dat alleen ingewijden drankjes en snoep mochten consumeren, maakte de Bond tot een geheimzinnig genootschap, waar ik als niet-ingewijde aanwezig mocht zijn.

Van de Kerstviering zelf herinner ik mij nog slechts fragmenten. Er stond een in mijn beleving reusachtige kerstboom. Iedereen was bijzonder vriendelijk tegen me en uiteraard deelde ik in het lekkers. Aan het eind was er een aardige mevrouw die me een appel toestopte, die ze – naar ik me voor de geest haal, maar ik kan dit romantiseren – uit de kerstboom had geplukt.

Ik heb nog niet vermeld dat de bijeenkomst van de Protestantenvond wellicht mede zo mysterieus was, omdat zij als het ware in het luchtledige hing. Godsdienst was geen onderwerp thuis. Er werd niet gebeden en er werd ook niet over gepraat, althans niet met mij. Mijn grootvader heb ik ook nooit zien bidden. Wel baden en dankten mijn grootouders van de andere (vaders) kant aan tafel, maar daar participeerden wij alleen in door stil te moeten zijn. Deze grootvader sloot stevast het danken af met een luid 'wel mag het u bekomen', hetgeen wij als kind nogal lachwekkend vonden. Mijn moeder vond dat ook, maar liet dat daar natuurlijk niet merken.

Bij de Protestantenvond bad men ongetwijfeld wel, want daarna heb ik een tijdlang tot God gebeden als ik 's avonds in bed lag. Als we bij mijn grootouders logeerden sliepen mijn broer en ik samen op één kamer en ik betrok hem in mijn gebed. Het was meer dan imitatiegedrag en ik had het gevoel dat God ons werkelijk hoorde en dat dit goed was. Wel hoedde ik mij er voor dit tegen mijn ouders te zeggen. Hoe lang dit bidden geduurd heeft, weet ik niet meer. Ik vermoed dat het vrij spoedig verwaterde bij gebrek aan voeding. Toen ik iets ouder was, stak dit nog enkele malen de kop op, als ik mij zo oneerbiedig mag uitdrukken. Meest in verband met dingen die ik verkeerd had gedaan en waarvoor ik God om vergiffenis vroeg. In het bijzonder ging het dan om het ijdel gebruik van zijn Naam. Omdat ik bang was dat het verkeerd met me zou aflopen, trachtte ik een tijdlang iedere vloek te ontcrachten met een bezweringsformule: "Gvd – God vergeef me".

Er werd dan ook door met name mijn vader lustig op los gevloekt. Hij was daarin creatief. Mijn broer – die op een christelijke kleuterschool zat omdat hij op de openbare werd gepest – had daar een keer een creatie van hem na

gepapegaaid: 'Christus te paard', waarop de juffrouw dreigde hem met plakband de mond te snoeren.

Doop

Achter ons huis stond een katholieke kerk. Op de toren bevond zich een kruis dat in het donker verlicht werd. Wij stonden vaak te wachten tot het zover was. Als de deur van de kerk open stond kon je het altaar zien, waarin mijn broertje in zijn onwetendheid een bed meende te herkennen. En aangezien een kerk in zijn taalgebruik een bimbam was, was dit dus de bimbam met het bed. Buiten de Mis was de deur niet op slot, dat was toen nog niet nodig, en af en toe waagden we ons in de kerk, waar wonderlijke voorwerpen stonden en hingen. Ik moet er nog aan toevoegen dat deze kerk neoromaans was en een duistere, middeleeuwse sfeer ademde, iets wat ik toen nog niet kon benoemen, maar wat mij sterk aantrok.

Mijn ouders hadden dus niet zoveel met godsdienst. Mijn moeder zei wel eens dat ze dacht dat er 'iets' was, zonder dit nader te specificeren en gaf ook wel aan dat pastoors en nonnen respect verdienden. (Je zag nooit als zodanig herkenbare monniken op straat, maar wellicht kon ik die niet van priesters onderscheiden.) Mijn vader liet zich bij mijn weten niet over het geloof als zodanig uit. Hij was, zoals uit het bovenstaande kan worden afgeleid, christelijk en wel Nederlands Hervormd opgevoed en had zelfs belijdenis gedaan. Hij kon de dominee parafraseren die in zijn beleving eindeloos had gepreekt over het gras dat verdort en de bloem die afvalt. Met de gewone gelovigen hadden mijn ouders niet veel op. Ze lieten zich doorgaans negatief over hen uit, in die zin dat ze schijnheilig en achterbaks zouden zijn. Vreemd genoeg zijn wij kinderen wel gedoopt, hoewel zij niet voor de kerk getrouwd waren. Ik heb nog een beeld op mijn netvlies van de doop van mijn broer, die vier jaar jonger is. De

dominee had een wat getormenteerde Sibeliuskop, hetgeen mijn moeder de kernachtige opmerking ontlokte: 'Hij trekt een gezicht alsof hij hoge nood heeft'. Er schijnen ooit nog ouderlingen over de vloer te zijn geweest, maar die werden blijkbaar afgepoeierd. Nog jaren later kwam er een mevrouw langs met een 'verjaardagsbusje' en het bedrag dat daar in gedaan werd was elk jaar kleiner.

Toen ik mijn moeder eens vroeg waarom wij waren gedoopt, zei ze dat ze dat hadden gedaan voor het geval we later iets met het geloof zouden willen doen. Ik vond dat toen al een ietwat onlogische gedachtegang. Met evenveel recht zou je het omgekeerde kunnen beweren. Een laatste godsdienstig residu? De katholieke dreiging van de kinderzieltjes in het voorgeborchte zal toch geen rol hebben gespeeld. Pas onlangs kwam ik er achter dat mijn grootmoeder van vaders zijde daarop had aangedrongen.

Jaren later kwam het geloof nog even om de hoek kijken toen mijn grootvader van moeders kant overleed. Er werd toen uit het niets een dominee opgetrommeld die in het crematorium iets mocht zeggen. Als ik me niet vergis, had mijn grootmoeder dat geregeld. Ik weet niet of er later ooit nog contact met deze man is geweest, in ieder geval was hij spoedig weer van het toneel verdwenen. Van haar herinner ik me vooral dat ze niets van de paus moest hebben. Dat was toen Paulus VI. De reden is mij ontgaan; misschien heeft ze die wel gegeven en heb ik slecht geluisterd. Feit is dat deze paus bij veel mensen minder 'aibaar' overkwam dan zijn voorganger Johannes XXIII. Ze gaf aan dat reïncarnatie voor haar de waarschijnlijkste optie was. In de jaren kort voor haar dood zei ze (weer) te bidden. God hebbe haar ziel.

Catechisatie

In de hogere klassen van de lagere school werd er catechisatie aangeboden. Nederlands Hervormd en vrijzinnig

protestants. Mijn ouders lieten de keus aan mij en suggereerden dat vrijzinnig wel een optie was. We waren daar met drie leerlingen; de rest was verdeeld over de hervormde en de niet-godsdienstige groep. We kregen dus een individuele behandeling en ik hoorde voor het eerst de aloude verhalen. Bidden deden we niet; dat was blijkbaar niet vrijzinnig. Na enkele keren was het afgelopen, omdat het zoontje van onze docente een ernstig verkeersongeval kreeg. Ik kwam bij de a-religieuze groep en dat hield in handenarbeid of sport (men hing daar het dictum *mens sana aut corpus sanum* aan, zou je kunnen zeggen). Omdat ik aan beide een broertje dood had, vroeg ik of ik bij de andere catechisatiegroep mocht. De man die dat vak gaf, wist de jeugd te bespelen. Hij kwam voorrijden in een lelijke eend, die op zich al veel bekijks trok (een auto was in die tijd nog vrij uitzonderlijk) en door de kinderen met zijn instemming heen en weer werd geschommeld. Tijdens het onderricht was hij echter ook zeer gedreven. Hier werd hier wel degelijk gebeden en de oudtestamentische verhalen over de wrake Gods wist hij zo te brengen dat de leerlingen ademloos luisterden en mij daarnaast ook enige schrik aanjoegen. Uit de psalmen en gezangen mochten wij een keuze maken en het vriendelijke “Er ruist langs de wolken...” was nogal populair. Hijzelf was niet van het zachtzinnige soort: toen een vriendje en ik eens wat aan elkaar zaten te plukken, zag hij hier blijkbaar latente sodomie in en wij kregen de wind van voren. ‘Stroop’ en ‘kleverig’ waren kwalificaties die deel uitmaakten van zijn donderpreek.

Het neemt niet weg dat ik de catechisatie over het geheel als prettig heb ervaren.

Rond die tijd moet het geweest zijn dat wij, dat wil zeggen mijn broer en ik, zondags rond 10 uur naar de kindercatechisatie van de VPRO op de radio luisterden. Die omroep was toen nog niet door de heidenen overgenomen. Ik

weet niet meer of op een gegeven moment het programma stopte of dat wij stopten met luisteren.

Werd er op school enige aandacht besteed aan godsdienst, was dit volledig op protestantse leest geschoeid. Zeer pregnant bleek dat bij de geschiedenisles over de Tachtigjarige Oorlog. Het gebrek aan godsdienstvrijheid en de Spaanse gruwelen onder Alva werden breed uitgemeten. In de zesde klas moesten we een opstel schrijven over de inname van Den Briel. Tijdens de les was daarbij alleen aandacht geweest voor de triomf van de watergeuzen als een van de eerste stappen naar onafhankelijkheid. Maar geen woord over de martelaren van Gorcum. Pas in mijn tienerjaren las ik daar voor het eerst over. Ondanks alle emancipatie was het katholieke gezichtspunt blijkbaar nog steeds irrelevant.

De Katholieke Verkenners

Via een vriendje kwam ik in mijn puberteit bij de Katholieke Verkenners. Dat vriendje was ook niet katholiek, maar was daar weer via iemand anders bij geraakt. Na een introductietijd werd je dan als verkenner beëdigd ten overstaan van een pastoor of kapelaan:

“Op mijn erewoord beloof ik met de hulp van Gods genade ernstig te zullen trachten: Mijn plicht te doen tegenover God, de Kerk en mijn Land; Iedereen te helpen waar ik kan; De Verkennerswet te gehoorzamen.”

Over het afleggen van die eed werd niet moeilijk gedaan. Mijn ouders hadden sowieso geen bezwaar. Maar ook vanuit Kerk en padvinderij werd geen enkele druk uitgeoefend. Ik moest maar gewoon knielen om de zegen te ontvangen (daar bleek later dan toch weer geen sprake van te zijn) en de eed nazeggen, dan kwam het wel goed met mijn lidmaatschap. Het was inmiddels na Vaticanum II. Zelf heb ik me nog wel het hoofd gebroken over die eed. Dat ik mijn plicht moest doen tegenover mijn land was evident in die jaren, waarin

het begrip plicht nog niet geheel terzijde was geschoven. Met God werd het al moeilijker: er leefde toen een vaag godsbegrip in mij, waar ik verder niets mee deed. De katholieke Kerk, daar had ik echter beslist niets mee en ik voelde me eigenlijk wel bezwaard om daar trouw aan te zweren. Maar aangezien ik de enige was die dat bezwaar ervoer, stapte ik daar uiteindelijk maar overheen. Later heb ik mijn geweten nog wel eens in slaap gesust met de overweging dat ik volgens de formulering van de eed slechts werd geacht te *trachten* mijn plicht te doen.

Overigens bleek het katholicisme van de verkennerij grotendeels uit het feit dat aan het begin en einde van onze bijeenkomsten een Onzevader en een Weesgegroet werden gebeden, dat wij als heidenen passief ondergingen. Ook werd er eens een jongen naar huis gestuurd omdat hij een schunnig grapje over nonnen had gemaakt. En we moesten wel eens bij het uitgaan van de kerk collecteren. Op zaterdagavond wel te verstaan; vroeg opstaan op zondagochtend werd blijkbaar te belastend voor ons gevonden.

Middelbare school – Kant – Nietzsche

Op de (openbare) middelbare school maakte bijbelkennis deel uit van het curriculum, zij het dat dit in het programma als 'facultatief' vermeld stond. De brutaalste onder de leerlingen kwam dan ook prompt niet opdagen, maar – werd ons te verstaan gegeven – dat was niet de bedoeling. Alleen bij principiële bezwaren, door de ouders te formuleren, kon vrijstelling worden verleend. Iedereen kwam dus voortaan. Op een enkeling na werd het vak door niemand serieus genomen, dat brachten leeftijd en tijdgeest met zich mee. Het was niet moeilijk om als rapportcijfer een tien te halen en het was dus des te merkwaardiger dat ik het eens presteerde een onvoldoende te produceren, hetgeen bij het uitdelen der

rapporten de rector tot de verbijsterde uitroep: “Een vijf voor bijbelkennis!” bracht.

Het is moeilijk om te achterhalen wat in deze ‘tijd van gisting’ het christendom of zelfs het begrip geloven voor mij betekende. Het was in elk geval geen onderwerp waar ik met wie dan ook over van gedachten wisselde. De dominee die het vak gaf, bracht God als levende waarheid, maar oefende verder geen druk en ook geen invloed uit.

In de overhoringen schreef ik Gods persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden soms wel en soms niet met een hoofdletter, wat op enige ambivalentie duidt. Toen een meisje eens drakerig zei dat ze Gods naam met een kleine letter schreef, wekte dit echter op logische gronden irritatie in mij. Het ging hier toch zeker om een eigennaam, of je nu wel of niet in Hem geloofde.

In de hogere klassen gaf de dominee ‘cultuurgeschiedenis van het christendom’, waarin trouwens ook andere godsdiensten werden behandeld. We werden tevens getrakteerd op een bandopname van *Jesus Christ Superstar*, hetgeen bij de doelgroep wel in de smaak viel. In deze wat rijpere fase begon het geloof mij te interesseren.

In die tijd was er een televisieprogramma met Godfried Bomans in gesprek met zijn broer en zuster, die beiden kloosterling waren geworden. Dat maakte op een of andere wijze zo’n indruk op mij dat ik bij mezelf dacht: als God bestaat, wil ik ook monnik worden. Daarbij overwoog ik dat het niet meer dan logisch is om je aardse leven aan God te wijden als je in het eeuwig leven gelooft. Ik las in een schoolboek over de getijden en had ’s avonds voor het slapen gaan belevingen die je volwassen-religieus zou kunnen noemen. In bed bad ik, maar kan niet meer achterhalen hoe of wat. Ik kreeg interesse voor de middeleeuwen en luisterde op de bandrecorder zo vaak naar een opname van de *Beatrijs* dat ik hele stukken van buiten kende. Dat was dus ook een dieper gaande kennismaking met de Moeder Gods en daar is

iets – in eerste instantie tamelijk vaags – van blijven hangen. Echt beklijven deed dit toen nog niet en ik kwam, op zeg maar rationele gronden, na verloop van tijd tot de slotsom dat Hij waarschijnlijk niet zou bestaan. Overigens, maar dit terzijde, sprak ik onlangs een monnik, die op enig moment in zijn leven hetzelfde ('als God bestaat...') had gedacht en die vervolgens daadwerkelijk was ingetreden.

Voor het vak geschiedenis op het eindexamen moesten onder meer twee werkstukjes worden geschreven over een historisch onderwerp naar eigen keuze. Als eerste onderwerp koos ik Beethoven, wiens muziek voor mij niet minder dan een levensdraad was in een al te turbulente puberteit. Het andere werkstuk ging over Kant. Ik begon in die tijd uit de openbare bibliotheek boeken mee te nemen en las zeer divers, onsystematisch en niet altijd diepgaand. Maar wat een rijkdom had die bibliotheek destijds te bieden! Wereldliteratuur, filosofie, talen, alles stond daar zo maar voor het grijpen. Toen ik onlangs nog eens zo'n instelling bezocht, bleek daar niet veel meer van over te zijn. Ik schat dat 80-90% nu bestaat uit flodderromannetjes en andere populistische rommel. Voor de jongelui van tegenwoordig is dit niet meer de plaats om je te onttrekken aan het moeras van onwetendheid en banaliteit: de 'achterstand' waar men in de politiek de mond zo vol van heeft.

Welnu, Kant was toen zeker wel wat hoog gegrepen en ik kwam niet veel verder dan biografische gegevens en enig begrip van de categorische imperatief en het morele godsbewijs. Niet dat ik daar op dat moment verder veel mee kon, maar alleen al uit het feit dat dit is blijven hangen, blijkt dat deze exercitie niet voor niets is geweest. Om die reden sprak mijn leraar Nederlands destijds het ware woord, dat het geen kwaad kan om boeken boven je macht te lezen. Kort voor het eindexamen schreef hij op het bord een lijstje, waarop onder meer *Psychologische Typen* van Jung, Joyce's *Ulysses*, en Huizinga's *Herfsttij der Middeleeuwen*. Het was